

Ø-kultur?

Indlæg til Tidende september 2023 af Susanne Danig, leder af BIRCA/Bækkelund International Residency Center for Artists.

Findes der en særlig ø-kultur? Og i givet fald hvordan ser den ud, der hvor ser vi den?

Disse spørgsmål har BIRCA sammen med 6 europæiske partnere sat os for at undersøge med kunstnerisk lup. Vi er 7 centre i alt, som alle er placeret på øer i Europa, og vi understøtter kunstnerisk udvikling indenfor scenekunsten. For BIRCA betyder det, at vi forbinder os med den kultur, der eksisterer på de 7 øer – Mallorca, Vis (Kroatien), Irland, Sardinien, Korsika og Tenerife – og derigennem får et stort internationalt udsyn. Men det betyder også, at vi er tæt forbundet, med hvad der sker i den kunstneriske værktøjskasse. Og lige de to ting er dér - som jeg ser det - at vi kan bidrage bedst til at belyse og udfordre det Bornholmske kulturliv: Internationalt perspektiv og kunstnerisk udvikling.

Sådan som jeg ser det, er kultur vores sammenhængskraft; vores måde at være sammen på. Hvis vi ikke havde den, ville vi opfinde den. Vi kan nemlig ikke lade være med at skabe identifikation gennem vores kultur. Den definerer hvem vi er, hvordan vi ser os selv. Og så plejer jeg at sige, at kunsten er kulturens udviklingsafdeling. Kunstnere har en særlig evne til at se på kulturen og få øje på sprækkerne, de forundres over det, vi andre tager for givet. De stiller spørgsmål og ser den nye udvikling. Fordi vi ikke lever i et statisk samfund, har vi brug for at udvikle vores måde at være sammen på og være i verden på. I disse år står vi med enorme forandringer omkring os, drevet af den teknologiske udvikling og af vores overforbrug af naturens resurser, der har stillet os på randen af et klimakollaps. Vi lever også i verden på en ny måde. Vi kender meget mere til verden, og vi influeres af globale kriser. Vi rejser, vi søger viden, vi oplever kunst (global musik, spil og film/TV-serier strømmer i mod os på digitale kanaler), og vi modtager flygtninge fra andre dele af verden, som medtager deres kultur. Vores kultur bliver diffus under de mange divergerende indflydelser. Vi kan se kunsten som en vej, til at skabe nye forståelser af hvem vi er, og hvilke levemuligheder vi har. Mange taler om, at vi lever i en ny renæssance. Her kan kunsten pege på de mange muligheder, der ligger i de forandringer, der lige nu synes uoverskuelige. Det er en stor rolle at give kunsten, ja.

Og hvad betyder alt det her for Bornholm?

Bornholm har jo et rigt kultur- og kunstliv. Der er masser af kunstnere bosat her, og der sker meget på øen både i sommer- og vinter måneder. Det kunstneriske har altid været tiltrukket af øen. Hvorfor? Hvad er det for gode vækstbetingelser, vi har og skal beskytte? For at forstå det, tror jeg, det er vigtigt at forstå, hvad det vil sige at være bornholmer. Hvad konstituerer vores menneskelige grundfjeld?

Jeg er selv sådan en tilvalgs-bornholmer. Jeg er ikke opvokset på øen, men det er her, jeg føler mig hjemme. Jeg har lange rødder her, og det er kunsten, der førte min familie til øen for lang tid siden. Vi har i næsten 100 år været en del af den store gruppe faste sommergæster. Efter at vi

købte BIRCA i 2017, er det blevet mit habitat - og min viden og forståelse af Bornholm er blevet gravet dyb. Alligevel kvier jeg mig ved at kalde mig bornholmer, ja, knapt nok førder, fordi jeg ikke har fast bopæl her og heller ikke taler bornholmsk. Jeg er tilrejsende, jeg rejser ud og kommer hjem til Bornholm.

Der eksisterer en ret fastgroet forestilling om en "rigtig" bornholmer. Sådant en der er opvokset her gennem generationer og nødtigt forlader øen. Det helt modsatte bornholmske habitat er turisterne. De er centrale for øens selvforståelse og overlevelse. Lige det har Bornholm tilfælles med alle de andre europæiske øer, BIRCA samarbejder med. Øer tiltrækker simpelthen turister, og det har stor indflydelse på alle disse øer. De der lever i storbyernes ræs, kan simpelthen ikke få nok af øernes uberørte natur og idyl. Længslen efter at forbinde sig til noget oprindeligt og naturens ro, skaber et romantiseret billede af øerne – som øerne helst skal leve op til. Turisterne ser ikke de sociale problemer, de bekymrer sig ikke om levevilkår for de fastboende bornholmere. De storforbruger bare vores ø-kultur i korte perioder.

Øer er således generelt set spændt ud imellem en slags isolation, en form for konservering af det originale, som tiltrækker turister, der til gengæld skaber en stor livlighed og udveksling. Vi kender det alle: Forskellen på den larmende turistsæson og vinteren, hvor vi har øen for os selv. I det spænd aftegner sig to forskellige kulturpositioner: Det traditionelle og det kommercielle. Dels et rum af det meget nærbundne lige fra folkesagn til bingo og traktorræs. Dels de turistorienterede koncerter og festivaler, der tiltrækker store mængder turister i sommermånederne. Ofte er vi kun opmærksomme på de to positioner.

Men det er ikke hele sandheden, for øer er også forbindelsesled. Ø-kulturen forbinder det konserverede med det nye. I ældre tider var øerne helt centrale for handelslinjer – det ser vi så mange vidunderlige eksempler på i Bornholms kulturhistorie. Men også de mange bornholmske sømænd har fx skabt forbindelser til verden – se bare den skønne etnografiske samling på Bornholms Museum, med hvad der er taget med hjem fra eksotiske rejsemål.

Så måske er det interessant at undersøge denne tredje position – den forbindende kultur. Og dermed også den tredje gruppe af "beboere" på Bornholm; Alle tilvalgs-bornholmerne – de faste turister, der faktisk bebor en ret stor del af de bornholmske ejendomme; de tilrejsende, der har gjort Bornholm til deres levevej og er med til at udvikle liv på øen på adskillige måder; de mange kunstnerne, der har gjort Bornholm til deres base, mens de agerer i en konstant dialog med omverdenen. Alle de unge der forlader øen for at uddanne sig og kommer retur på. Det er en bevægende udviklende position, der har blik for og glæde af både den originale bornholmske kultur samt turistoplevelserne – men også alt det midt imellem. Det jeg her kalder den kunstneriske udviklingsafdeling.

Vi vil jo gerne holde fast i den bornholmske tradition, og vi vil også gerne støtte turistaktiviteterne, simpelthen fordi de genererer turister og dermed økonomi og arbejdspladser. Men vi skal også passe på, at vi ikke bliver for konserverende og kommercielle, fordi det kan lede til stagnation. Mine bud er at have fokus på: At udbygge det internationale udsyn; at sørge for at bibeholde og styrke forbindelserne til det omliggende samfund – både i Danmark, i Østersøen og i Europa - også når det ikke handler om at tiltrække turister; at etablere en kunstnerisk og folkelig baseret dialog

med landene omkring os og med vores naturlige allierede på andre europæiske øer. Kunstneriske projekter med sådanne perspektiver kan faktisk også generere økonomi, der kommer Bornholm til gode.

I disse år har BIRCA, som jeg nævnte i starten, startet en undersøgelse af ø-kultur i europæisk regi, og vi har fået solid støtte fra EU's kulturprogrammer til dette arbejde. BIRCA har også fokuseret på Østersøområdet, hvor vi har fået støtte fra Kulturkontakt Nord til en række projekter, der skal danne netværk for kunstnerne i Østersøregionen, med fokus på at udforske hvad vi kalder den økologiske scenekunst. Vi er altså interesseret i Bornholms nærområde og naboer, dem vi tidligere havde handelsforbindelser til og deler kulturelle relationer med – derfor er vi også interesseret i arbejdet med Baltisk Bro. Men vi er også interesseret i at undersøge vores relation til det, der er lige omkring os i vores natur, og hvordan vi som menneskeart indgår i relationer med alt det ikke-menneskelige. Fordi jeg tror på, at kunsten kan spille en væsentlig rolle i omstillingen til en mere bæredygtig levevis, i at skabe visioner for vores fremtid og respekt for det univers vi er en del af. Det kan vi, fordi vi arbejder med følelser og krop, med nærvær og dialog i kunsten.

Mange andre er i gang på Bornholm. Vi har så mange skønne kunstnere, der lever og inspireres i deres kunst af øen. Der er så mange små kultursteder og gallerier, hvor man kan møde kunsten. Vi har også gode kulturinstitutioner, som vi skal forstå at værne om som ramme for udvikling. Jeg er selv vild med Grønbechsgaard, og tager ofte gæstende kunstnere med derved for at få indblik i det særlige bornholmske blik og variationen hos de mange lokale kunsthåndværkere. Men Grønbechsgaard formår samtidig at rammesætte de bornholmske kunstnere i en dansk og international dialog gennem fine udstillinger med et højt kvalitetsniveau. Det samme sker på Kunstmuseet, som i særlig grad er forpligtet på at tegne linjer ud ad til i dialog med vores egne kunstnere og pege på tværgående tematikker, som de har gjort gennem en hel unik undersøgelse af lys. Bornholms Teater har i en række år gjort et fantastisk arbejde for at grave i den lokale historie og formidle den på et højt kunstnerisk niveau. På BIRCA har vi haft stor glæde af at samarbejde med den bornholmske kulturuge. Den har givet os en fin platform for at vise dansk og international scenekunst. Vi kan formidlingsmæssigt nå videre ud gennem kulturugen, og samtidig giver det for mig stor mening, at kunstnere og institutioner står sammen om at vise, hvad vores ø kan byde på.

Måske handler ø-kultur om kompleksiteten mellem det helt nære og forbindelseslinjerne. Om i særlig grad at have bevaret kulturhistorien, og om at relatere til det vi omgiver os med på en respektfuld og engagerende måde. Og samtidig være en smeltedigel for aktivitet i en udviklende dialog med turister, tilvalgs-bornholmere og vores naboer i fx Østersøen. Alt det skal samtidskunsten så fortolke, tematisere og formidle.